

გვანცა კოპლატაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

ანტიკური ფილოსოფიური მემკვიდრეობა ბასილი დიდის სწავლებაში წმიდა სამების შესახებ

*საკვანძო სიტყვები: ბასილი დიდი, არისტოტელე, გრიგოლ
ნოსელი, ჰოპოსტატი, არსი*

ბასილი დიდის აზრით, თუმცა ღმრთისმოყვარე სული მისი სახელის ხსენებითა და მასზე საუბრით ვერ ძღება, მაგრამ რამდენადაც ადამიანის გონება ღმრთის შემეცნებისა და წვდომისათვის უძლურია, ღმრთის შესახებ მეტყველება ერთგვარად კადნიერებაცაა, მით უმეტეს, რომ გონებაზე კიდევ უფრო უძლური სიტყვაა, რომელსაც იმის გადმოცემაც კი უჭირს, რასაც გონება სწვდება და ამდენად “უდარეს არს თვით ჩვენისავე გონებისა” – წერს იგი ჰომილიაში “სარწმუნოებისათვის სულისა წმიდისა”¹. აქედან გამომდინარე, სამყაროს შემოქმედთან მიმართებაში დუმილი მართლაც რომ ოქროა რჩეული, მაგრამ, რადგანაც კაცთა მოდგმას შემოქმედის შეცნობისა და მისი დიდების სურვილი ბუნებით მოსდგამს და ყოველი სასმენელიც მზადაა დაუსრულებლად ისმინოს მასზე, ანუ როგორც ბრძენი სოლომონი ამბობს: “არა აღივსოს სასმენელი სმენითა” (ეკლეს. 1,8), ამ-

---

¹ ქურციკიძე 1983, 152.

იტომ თავისი საფუძვლიანი მიზეზები დუმილის დარღვევასაც აქვს.

კიზიკის არიოზელი ეპისკოპოსის ევნომიოსის საწინააღმდეგოდ დაწერილი წიგნის შესავალში ღმრთისმეტყველების არსებობის გასამართლებლად ბასილი დიდი სხვა მიზეზსაც ასახელებს, სახელდობრ, ამპარტავნებასა და პატივმოყვარეობას ადამიანებისა, რომელთაც სახარებისეული სწავლების მოციქულთა თუ წმინდა მამათა განმარტებანი არ აკმაყოფილებთ და წმ. წერილის საკუთარი თვალთახედვით წაკითხვას ცდილობენ, რასაც შედეგად ჭეშმარიტების უმოწყალო დამახინჯება და ერესების წარმოშობა მოსდევს. ამ დროს დუმილი უკვე დანაშაულის ტოლფასია და როცა მას არღვევს, დიდი მოძღვარი სამ უმთავრეს მიზანს გამოკვეთს: 1. ერესებით დაავადებულთა განკურნება; 2. რწმენით ჯანმრთელთა დაცვა სენის მოსალოდნელი გადადებისაგან და 3. სასოება ჯილდოს მიღებისა, რომელსაც ღმერთი იმისთვის უბოძებს, რომ მძებნისთვის სიკეთე სურდა. მას იმედი აქვს, რომ დასახელებული სამი მიზნიდან, თუ ყველას არა, ერთ-ერთს მაინც მიაღწევს².

ბასილი დიდს მოღვაწეობა იმ პერიოდში მოუხდა, როცა რომის იმპერიის მხრიდან ქრისტიანთა ფიზიკური დევნა და განადგურება მათი სარწმუნოებრივი მოძღვრების განადგურებისათვის მასშტაბური ბრძოლით შეიცვალა. მხედველობაში გვაქვს იმპერიაში პირველი მძლავრი ერეტიკული მიმდინარეობის – არიოზელობის წარმოშობა და გაბატონება. იდეოლოგიურ მტერთაგან ქრისტეს მოძღვრებას ყველაზე დიდ საშიშროებას ერესი უქმნის, რადგან არა ცხადად, არამედ შენიღბულად, მისივე სახელით ებრძვის, რათა ერთიანი ეკლესიის რღვევა არა გა-

² ბასილი დიდი 2015, 121-122.

რედან შეტევით, არამედ შიგნით განხეთქილების დათესვით გამოიწვიოს.

ამიტომაც უწოდებს ერეტიკოსებს პავლე მოციქული გალატელთა მიმართ ეპისტოლეში (2,4) “ძმა-მტყუვარებს”. თუ გავიხსენებთ, რომ მოციქულის ენაზე “ძმა” ქრისტიანს ნიშნავს, გასაგები გახდება, რომ ისინი არა ჭეშმარიტი, არამედ “მტყუვარი” ანუ ცრუ ქრისტიანები არიან და ქრისტეს მიმდევრებად თავს მხოლოდ ადამიანთა, რაც შეიძლება, დიდი რიცხვის შეცდენის მიზნით ასაღებენ. სადაო არაა, რომ შენიღბული თანამოსახელე მტრების მხილება და დამარცხება ბევრად უფრო დიდ ძალისხმევას მოითხოვს, ვიდრე ცხადად დაპირისპირებულთა. აღმოსავლეთის ეკლესიის “გონიერი მგლების” – მწვალებელთაგან შემოტევისა და ნგრევისაგან გადასარჩენად ბასილი დიდს მართლაც თავგანწირული ბრძოლა მოუხდა. იგი მხოლოდ ორმოცდაცხრა წლისა იყო, როცა გარდაიცვალა, რადგან, როგორც გიორგი ფლოროვსკი³ წერს: “იმ საშინელ ხანძარში ჩაიფერფლა, რომელიც აღმოსავლეთში მძვინვარებდა და რომელსაც თავგანწირვით აქრობდა”.

კესარია-კაპადოკიის მიტროპოლიტმა ერესთან გადამწყვეტ ბრძოლაში ბრწყინვალე გამარჯვების მოპოვება იმ ტალანტის წყალობით შეძლო, რომელიც ღმერთმა უბოძა და რომელიც მან მეცნიერების ყველა დარგის საფუძვლიანი შესწავლით ფრიად განამრავლა.

რადგან მის უჩვეულოდ დიდ ნიჭიერებასა და უნივერსალურ განათლებას შეეხებოდა, ვფიქრობთ, დროული იქნება გრიგოლ ღმრთისმეტყველის ავტორიტეტის მოხმობა, რომელიც მისი უახლოესი მეგობრის შესახებ წერს: „ვის სჭირდებოდა

³ Флоровский 1931, 60.

სიტყვები ასე ნაკლებად საკუთარი ცხოვრების წესისა გამო? ვინ ფლობდა უკეთ სიტყვას საქმესთან ერთად? მეცნიერების რომელი დარგი გამოტოვა? უკეთ რომ ვთქვათ, რომელი არ შეისწავლა ისე აღმატებულად, რომ თითქოს მხოლოდ მას სწავლობდა? ... ვინ შეედრება მას ორატორულ ხელოვნებაში? ვის შეუძლია ასე გამართვა გრამატიკისა ანუ ბერძნული ენისა და შეკრება ისტორიისა? ვინ ფლობს ასე სალექსო საზომებს და ადგენს პოეტურ ქმნილებათა კანონებს? ვინ იცის ასე ფილოსოფია – ჭეშმარიტად მაღალი და აღმართ მაგალი, როგორც პრაქტიკული და მჭვრეტელობითი, ასევე ისიც, რომელიც ლოგიკურ მტკიცებულებებსა და ანტითეზებს და სიტყვაში შეჯიბრებას სწავლობს და დიალექტიკას უწოდებენ? ... ხოლო ასტრონომია, გეომეტრია და მეცნიერება რიცხვთა შესახებ იმდენად შეისწავლა, რომ ამ საგნებში დახელოვნებულთა წინაშეც კი არ იბნეოდა⁴. „ვინ განათლდა უფრო ნათლითა მეცნიერებისათა, სიღრმესა შინა სულისა წმიდისა ვინ ჩაიხედა და ღმრთისა მიერ საქმენი ღმრთისანი ვინ გამოიკვლია? ვინ ფლობდა უკეთესად სიტყვას გამოსახატავად აზრისა ისე, რომ განსხვავებით სხვებისაგან, რომელთა შორისაც ან გონებას არ ჰყოფნის სიტყვა, ან სიტყვაა არაგონიერული, მას არც ერთი აკლდა და არც მეორე, არამედ აზრითაც და სიტყვითაც თანაბრად დიდებული, ყოველთვის თავისი თავის სწორი და ჭეშმარიტად სრულყოფილი ჩანდა“⁵. „მწერლებს აღარ სჭირდებათ სხვა სიმდიდრე, გარდა მისი ნაწერებისა, სდუმან ძველი განმარტებანი ღმრთის სიტყვისა, რომელთა ზედა ზოგიერთებმა მძიმე ჯაფა გასწიეს... და ჩვენს ხელოვნებაშიც

⁴ გრიგოლ ღმრთისმეტყველი 2016, 140-141.

⁵ გრიგოლ ღმრთისმეტყველი 2016, 181.

ყველაზე სრულყოფილი ისაა, ვინც სხვებს ბასილის თხზულებათა ცოდნით აღმატება... მათთვის, რომელნიც სწავლისკენ ისწრაფვიან, ყველას ნაცვლად მხოლოდ ბასილის ქმნილებათა შესწავლაც საკმარისი გახდა“ და ა.შ.⁶

ბასილი დიდი სათავეში დგას ქრისტიანული ღმრთისმეტყველების კაპადოკიური სკოლისა, რომელმაც შეიძლება ითქვას, ბიბლიურ სწავლებათა განმარტებითა და მათი შინაარსის დაზუსტებით ჩამოყალიბებული სახე მისცა დოგმატურ ღმრთისმეტყველებას. სათავეში დგომა, რა თქმა უნდა, ქრონოლოგიას არ გულისხმობს, ამ სკოლის ყველაზე ცნობილი წარმომადგენლები და შემქმნელები, მისთვის უახლოესი ადამიანები – წმ. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი და წმ. გრიგოლ ნოსელი, ბასილი დიდს თავიანთ მეთაურად და მასწავლებლად აღიარებდნენ.

წმ. ბასილი დიდის საღმრთისმეტყველო ღვაწლი უპირველესად ყოვლადწმინდა სამებაზე დაზუსტებულისა და მკაცრად განსაზღვრული სწავლების გადმოცემაში მდგომარეობს. როგორც ცნობილია, ქრისტიანულ აღმსარებლობას სხვა მონოთეისტური რელიგიებისაგან ერთი ღმერთის სამპიროვნების აღიარება განასხვავებს, რაც მის აღქმასაც ართულებს, სახელდობრ, რას გულისხმობს ერთის სამეზობა? როგორ შეიძლება ღმერთი ერთი და იმავედროულად სამი იყოს?

ერთის სამად აღქმის სირთულით, ზემოთ აღნიშნული მიზეზის გამო ქრისტიანული მოძღვრების წინააღმდეგ, ყველაზე მარჯვედ ერეტიკოსები სარგებლობდნენ და მას სამებაში სუბორდინაციის შესატანად, ან კიდევ მისი პირების საერთოდ

⁶ გრიგოლ ღმრთისმეტყველი 2016, 182-183.

უარსაყოფად და ამ თვალსაზრისით ქრისტიანობის სხვა მონო-თეისტური რელიგიების რიგში ჩასაყენებლად, წარმატებით იყენებდნენ.

გარდა ამისა, წარმართული სამყარო შეეცადა გამოცხადებით მიღებულ მოძღვრებას ქრისტიანობის ზეგავლენით გადამუშავებული ანტიკური ფილოსოფიითა და დაგროვილი მეცნიერული ცოდნით დაპირისპირებოდა. შექმნილმა ვითარებამ სარწმუნოებრივი მოძღვრების ფილოსოფიური ცნებებითა და კატეგორიებით განმარტება მოითხოვა, რათა ცოდვით დაცემული კაცობრიობის გაამპარტავებული გონება გამოცხადების სიცხადესა და გარეგნულ უბრალოებას შეცდომაში არ შეეყვანა და მასთან შედარებით უპირატესობა საკუთარი ძალისხმევით მიღწეული ცოდნისათვის არ მიენიჭებინა.

პირველი მცდელობა წმინდა წერილის ფილოსოფიური თვალსაზრისით განმარტებისა ორიგენეს ეკუთვნის. პლატონიზმის კატეგორიებზე აღზრდილი საზოგადოებისათვის, რაც ღმრთის მიუწვდომელობას, ტრანსცენდენტულობას, მარადიულობასა და უცვლელობას გულისხმობდა, მისი განკაცება და ჩვეულებრივ ადამიანად დაბადება არა მხოლოდ ძნელად გასაგები, არამედ ძნელად მისაღებიც იყო. ამიტომ ორიგენემ მთელი სისტემა შექმნა ალეგორიული განმარტებებისა, რომელშიც წმინდა წერილში გადმოცემული ყველა ისტორიული ფაქტი მარადიულ ჭეშმარიტებაზე მომთხრობ სახისმეტყველებად იყო გაგებული. მრავალი ღირსების მიუხედავად, რომელიც მის შრომებს ახასიათებდა, ორიგენემ პრობლემის გადაჭრა ვერ შეძლო. სავსებით სწორად შენიშნავს მის შესახებ დეკ. იოანე მეიენდორფი, რომ თვითონ ორიგენე თავისი ცხოვრებით ბერ-

მწულ გონებასა და ქრისტიანულ რწმენას შორის კონფლიქტის განსახიერება იყო“⁷.

ღმრთის სამპიროვნების წინააღმდეგ ბრძოლაში მანამდე არსებულ ერესებთან შედარებით, ყველაზე დიდ წარმატებას არიოზელობამ მიაღწია.

მართალია, ნიკეის კრებას ქრისტეს ღმრთეებრიობის დასამოწმებლად რწმენის სიმბოლოში ტერმინ ჰომოუსიოსის (ὁμοουσιος – ერთარსი) შეტანით უდიდესი დამსახურება მიუძღვის, მაგრამ საბოლოოდ პრობლემის გადაჭრა მაინც ვერ მოხერხდა, რადგან მანამდე, 265 წელს, ანტიოქიის კრებაზე ტერმინი ერთარსი, როგორც გამომხატველი მოდალიზმის იდეის ანუ სამების იმგვარი გაგებისა, რომლის მიხედვითაც, მისი პირები არა რეალურად არსებულად, არამედ ერთი ღმერთის მოდუსებად ანუ ასპექტებად განიხილება, განსჯილ იქნა. ამიტომ საკითხი ასე დადგა; უცილობლად უნდა შენარჩუნებულიყო ერთარსობა პირებისა, მაგრამ ისე რომ ამით ყოვლადწმიდა სამებაში მათი რეალური არსებობის აღიარებას საფრთხე არ შეექმნოდა.

ამისთვის საჭირო გახდა ზუსტად დადგენილიყო სხვაობა ტერმინებს შორის: არსი და ჰიპოსტასი. ამასთან ეს სხვაობა ლოგიკურად უნდა დასაბუთებულიყო, რათა სხვაობა არა პირობითად, არამედ რეალურად წარმოჩენილიყო.

სამების ღმრთისმეტყველებაში ცნებით „ჰიპოსტასი“ ჯერ კიდევ ორიგენე, ხოლო შემდეგ დიონისე ალექსანდრიელი სარგებლობდა⁸, მაგრამ მათთან ჰიპოსტასი – პირი თითქმის არსს უიგივდებოდა და ამდენად, გარკვეულწილად ხელს უწყობდა

⁷ Мейендорф 2001, 167.

⁸ Giet 1988, 67-68.

ბრალდების განმტკიცებას იმის თაობაზე რომ თითქოს ქრისტიანები სამი ღმერთის აღმსარებელი იყვნენ.

მართალია, 362 წელს ალექსანდრიაში წმინდა ათანასეს თავმჯდომარეობით ჩატარდა კრება, რომელმაც ტერმინების – არსი და ჰიპოსტასი – შინაარსობრივი სხვაობა აღიარა, მაგრამ მხოლოდ შესაფერისი გამოყენებისას. ასე რომ, საბოლოოდ ისინი ერთმანეთისაგან მაინც ვერ გაყო და თითოეულს თავისი მკაცრად დადგენილი შინაარსი ვერ მისცა.⁹ ამრიგად, სარწმუნოებრივი აღმსარებლობისათვის ფილოსოფიური ტერმინების – არსი და ჰიპოსტასი ჩვეულებრივი ტრადიციული მნიშვნელობით გამოყენება არასაკმარისი გამოდგა.

ამ ურთულესი ამოცანის გადაჭრა ანტიკური ფილოსოფიის ახლებურად გადაზრებული ტერმინების გამოყენების საფუძველზე ახალი საღმრთისმეტყველო ენის შექმნით, რომელიც მალე მთელი ეკლესიისათვის საერთო გახდა, კაპადოკიელმა მამებმა, უწინარესად კი, ბასილი დიდმა შეძლო, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ეკლესიამ ნიკეის სიმბოლო კაპადოკიელ მამათა დადგენილი ტერმინოლოგიით ახსნა.

სამების ღმრთისმეტყველებისას ბასილი დიდი არისტოტელესეულ შემეცნების მეთოდს იყენებს, რიმლის მიხედვითაც, ადამიანი, რომელიც შემეცნებისაკენ ბუნებით მიისწრაფვის,¹⁰ შესამეცნებელი ობიექტის შესახებ პირველ ინფორმაციას, ანუ ცოდნის ჩანასახს, ასევე თანდაყოლილი შეგრძნებებით იღებს. სხვა ცოცხალ არსებათაგან განსხვავებით, მას მიღებული ინფორმაციის დამახსოვრება შეუძლია, რაც, თავის მხრივ, გამოცდილების საწინდარი ხდება: „ადამიანებს გამოცდილება მეხსი-

⁹ Флоровский, 1931, 60.

¹⁰ Arist. *Metaph.* 980 a.

ერებიდან ექმნებათ,¹¹ ანუ მას ერთსა და იმავე მოვლენასა თუ საგანზე მრავალი მოგონება ქმნის, ხოლო გამოცდილებათა დაგროვება უკვე ცოდნის წარმოქმნას ნიშნავს“. მაშასადამე, გზა ცოდნის შეძენისა ასეა წარმოდგენილი: აღქმა, აღქმით მიღებულ ინფორმაციათა დამახსოვრება, გამოცდილება და ბოლოს, – ცოდნა. შემეცნების ინდუქციური მეთოდის – ერთეულიდან, ინდივიდიდან ზოგადისაკენ – დადგენის საშუალება არისტოტელეს პლატონისაგან განსხვავებით, მატერიალური სამყაროს რეალურად არსებობის აღიარებამ მისცა.

ღმრთის შემეცნებისას ბასილი დიდმა უპირატესობა სწორედ ინდუქციურ მეთოდს მიანიჭა. მას ამის წინაპირობა ღმრთისმეტყველების აღმოსავლური სკოლის მიერ ჰქონდა შექმნილი, რადგან, როგორც გ. ფლოროვსკი წერს, აღმოსავლური ღმრთისმეტყველებისათვის ერთობასთან მისვლაა დაამახასიათებელი და არა გამოსვლა ერთობიდან. „სხვათა შორის ამით განსხვავდება იგი ნეოპლატონური სპეკულაციისაგან, რომელთანაც ასე ახლოსაა დასავლური ღმრთისმეტყველება, განსაკუთრებით, ნეტარი ავგუსტინე“¹².

სამივე ჰიპოსტასი ღმრთისა – მამა, ძე და სულიწმიდა წმინდა წერილშივეა დადასტურებული. ამიტომ ღმრთისმეტყველების წინაშე იდგა არა ამოცანა მათი არსებობის დასაბუთებისა, არამედ ჩვენება სამის არსით ერთობისა – ერთარსობისა, როგორც რიცხოვნობის, ისე ონტოლოგიური ერთობის აზრითაც, შესაბამისად, – ნიკეის მრწამსისა და ნათლობის სიმბოლოებისაც. ამ ამოცანის გადაჭრა ბასილი დიდმა ტერმინი ჰიპოსტასისათვის

¹¹ Arist. *Metaph.* 980 b.

¹² Флоровский 1931, 76

ახლებური შინაარსის მიცემით შეძლო, რითაც იგი მეორე ტერმინისაგან – „არსი“ გამოაცალკევა. მანამდე ქრისტიანულ ღმრთისმეტყველებაში ანტიკური ტერმინი ჰიპოსტასი მისი ძირითადი მნიშვნელობით – არსი და ამდენად მეორე ანტიკური ტერმინის ὄν(α)-ს (არსი) სინონიმად გამოიყენებოდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ალექსანდრიაში ჩატარებულმა კრებამ მათი გამიჯვნა მხოლოდ კონკრეტულ შემთხვევებში შეძლო.

ცნებათა შინაარსის დაუდგენლობა ღმრთისმეტყველებაში მცდარ შეხედულებათა წარმოშობას უწყობდა ხელს, კერძოდ, ფიქრობდნენ, რომ რამდენადაც არსი ერთია, ჰიპოსტასიც ერთი უნდა ყოფილიყო და პირიქით, სამი ჰიპოსტასის აღმსარებელნი არსსაც სამს აღიარებდნენ. მსგავსი შეცდომა რომ არ მოსვლოდა, ბასილი დიდი 38-ე წერილში გრიგოლ ნოსელს განუმარტავს, რა შინაარსს ატარებენ ქრისტიანულ ღმრთისმეტყველებაში ცნება-ნი „არსი“ და „ჰიპოსტასი“.

სახელთაგან ერთნი ზოგადი მნიშვნელობისანი არიან, – წერს ბასილი დიდი და განაგრძობს, რომ ასეთი სახელია მაგ., ადამიანი, რომელიც არა ერთ რომელიმე ადამიანს, არამედ საერთოდ კაცობრივ ბუნებას აღნიშნავს, ხოლო რაც კონკრეტული პიროვნების – პეტრეს ან იოვანეს შეცნობას შეეხება, ამისთვის ზოგადის დაყოფა ხდება საჭირო. ამიტომ სხვა რიგის სახელებიც არსებობენ, რომელთაც კერძო მნიშვნელობა აქვთ და არა საერთოდ ბუნებას, არამედ რომელიმე საგნის მოხაზულობას ისეთი განმასხვავებელი ნიშნით გამოხატავენ, რომელიც მას ერთგვაროვან საგანთაგან გამოჰყოფს. როცა ორ ან მეტ პიროვნებაზე ვსაუბრობთ, მაგ., პავლეზე, სილუანესა და ტიმოთეზე, მაშინ ზოგადად ადამიანის ცნება უნდა განისაზღვროს, რამდენადაც მათი არსის სხვადასხვაგვარ გაგებას ვერავინ მოგცემს. ამდე-

ნად, სიტყვები, რომლითაც პავლეს არსი გამოიხატება, სხვების არსის მიმართაც შესაფერისი იქნება, რადგან ისინი, რომლებზეც არსის ერთი გაგება ვრცელდება, ერთნაირები არიან.

ამ ლოგიკურ მეთოდს უნდა მივმართოთ ღმრთეებრივ სამეზაში არსის და ჰიპოსტასის გასარჩევად, რასაც კი ჩვენი გონება მამის არსზე მოიაზრებს, ძისა და სულიწმიდის შესახებაც იგივე უნდა მოიაზროს. ამით განისაზღვრება არსის ერთობა, თვითონ ყოფიერება ღმრთისა, რომელიც არა ერთი, არამედ მრავალი სახელით აღინიშნება და ეს სახელები, როგორცაა მაგ., შეუქმნელობა, მიუწვდომლობა და ა.შ. სამივეს თანაბრად და იგივეობრივად ეკუთვნის.

რაც შეეხება ჰიპოსტასს, განსხვავებით არსისაგან, მისით არა ზოგადი, საერთო ბუნება, არამედ ამ ბუნების მქონე, მაგრამ საკუთრივ სახელდებული აღინიშნება, ამგვარად, ასკვნის – ბასილი დიდი, ჰიპოსტასი არის არა განუსაზღვრელი ცნება არსისა, რომელიც ზოგადს აღნიშნავს, და არაფერზე ჩერდება, არამედ იმგვარი მცნება, რომელიც რომელიმე საგანში ხილული განმასხვავებელი ნიშნებით ზოგადსა და განუსაზღვრელს გამოხატავს და შემოსაზღვრავს¹³.

მაშასადამე, ღმრთეებრივ სამეზაში შეურწყმელი პირების წარმოსადგენად არა საერთო, არამედ ის განმასხვავებელი ნიშანი უნდა მოიძებნოს, რომლითაც გაგება თითოეულისა ერთობას ნათლად და შეურევნელად გამოეყოფა.

ბასილი დიდი აქვე აყალიბებს ერთარსება სამების ჰიპოსტასთა იმ თვისებებს, რომლითაც ისინი ერთმანეთისგან განირჩევიან. მაგ., სულიწმიდას, რომელიც შეერთებულია ძესთან და ასევე აქვს დამოკიდებული ყოფიერება მიზეზზე – მამაზე, რომ-

¹³ Migne 1857

ლიგანაც გამოდის, ის განმასხვავებელი თვისება აქვს, რომ ძის მიერ და ძესთან ერთად შეიმეცნება და ყოფიერება მამისგან აქვს; ძე კი, რომელიც მამისგან გამომავალი სულის შემეცნებას მისით და მასთან ერთად იძლევა, დაუბადებელი ნათლისაგან ერთი, მხოლოდშობილი ბრწყინვალეაა, ხოლო რაც „ყოველთა ზედა ღმერთს შეეხება, თავისი ჰიპოსტასის ის უპირატესი ნიშანი, რომ მამა და მისი ყოფიერება უმიზეზოა, მხოლოდ მას აქვს და იგი საკუთრივ ამ ნიშნით შეიცნობა“¹⁴.

მაშასადამე სამებაში ჰიპოსტასური სხვაობა ზემოხსენებული თვისებებით შეიმეცნება, რომელთაგან თითოეულს საკუთარი სახელი აქვს: მამობა, ძეობა და სიწმინდე (ამფილოქე იკონიელისადმი, წერილი 236). რაც შეეხება ღმრთეებრივ არსს – ბუნებას, ის სამივე ჰიპოსტასისათვის ერთია და არავითარ სხვაობაზე, არც სივრცისა და არც დროის თვალსაზრისით, რომელიც მათ შორის რაღაც წყვეტილობას წარმოქმნიდა, ლაპარაკიც კი არ შეიძლება. შეუძლებელია ხომ წარმოდგენა ძისა მამისა გარეშე, ან გამოყოფა სულისა ძისაგან, არამედ მათ შორის, როგორც რაღაც გამოუთქმელსა და გონებით მიუწვდომელ ერთობას, ასევე გაყოფასაც ერთდროულად ვპოულობთ. ასე რომ, არც „ჰიპოსტასთა სხვაობა არღვევს ბუნების უწყვეტობას და არც არსის ერთობა ახდენს განმასხვავებელი ნიშნების შერწყმას“¹⁵.

რათა გაგვიადვილოს გააზრება იმისა, როგორ შეიძლება ერთი ერთდროულად ერთი იყოს და დაყოფილიც, ბასილი დიდი ცისარტყელის მაგალითს მიმართავს. ცისარტყელის ბრწყინვალეებაში ცხადად შევიცნობთ სხვადასხვა ფერს, მაგრამ გარჩევა იმისა ერთი ფერი სად შორდება (გამოეყოფა) მეორეს, არ ძალ-

---

¹⁴ Migne 1857

¹⁵ Migne 1857

გვიძს; მსგავსი რამ უნდა წარმოვიდგინოთ ღმრთეებრივ დოგმატებთან მიმართებითაც. თუმცა არსის თვისებებზე მსჯელობისას პირებს შორის სხვაობის მოაზრება გამოირიცხულია, „მაგრამ ერთი არსის თითოეულ პირში განსხვავებული თვისება ბრწყინვს, ისევე როგორც ზემოხსენებულ შედარებაში მრავალფეროვანი ბრწყინვალეების გამომცემი ერთი არსი იყო“. ამდენად, ასკვნის ბასილი დიდი: „ერთობის გაგება მიემართება არსს, ხოლო ჰიპოსტასი არის ყოველი პირის განმასხვავებელი (განსაკუთრებული) ნიშანი“¹⁶.

მართალია, ბასილი დიდის აზრით, დოგმატებთან მიმართებაში, რომელნიც გონებას აღემატებიან, გონებით მიღწეულზე უპირატესი რწმენაა, რომელიც ჰიპოსტასთა განყოფასა და არსის ერთობას გვასწავლის, მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია ვაღიაროთ, რომ კაპადოკიური სკოლის მამამთავარმა შეძლო ისე გაემიჯნა ცნებანი ჰიპოსტასი და არსი, რომ სამის როგორც ონტოლოგიური არსებობა (მათ არა მხოლოდ სახელები – მამა, ძე და სულიწმიდა, არამედ რეალური არსებობაც აქვთ), ასევე მათი ბუნების (არსის) იგივეობაც ლოგიკურად დაესაბუთებინა.

ბასილი დიდმა, ისევე როგორც ღმრთის შემცენების მეთოდის არჩევისას, არსისა, როგორც ზოგადისა, საერთოსი და ჰიპოსტასისა როგორც კერძოსი, განსაკუთრებულისა – ერთმანეთისაგან გასარჩევად არისტოტელეს მიმართა. როგორც ცნობილია, არისტოტელესათვის ორგვარი სუბსტანცია (არსი) არსებობდა: პირველი სუბსტანცია – ერთეული და მეორე – ზოგადი. ბასილი დიდის მოძღვრებაში ჰიპოსტასი იგივეა, რაც არისტოტელეს პირველი არსი – $\pi\rho\alpha\tau\eta\ \omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$, ანუ „აი, ეს“ ($\tau\acute{o}\delta\epsilon\ \tau\iota$), ხოლო არსი ($\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$) მასთან არისტოტელეს მეორე სუბსტანციას

---

¹⁶ Migne 1857

უიგივდება, რომელიც გვაროვნული ყოფიერებისათვის იყო საერთო და ერთნაირად ითქმებოდა მრავალზე და არა „აი, ამას“ (τόνδε τι) არამედ „ამგვარს“ (τοίονθεν) აღნიშნავდა. არისტოტელე მეტაფიზიკაში წერს: „პირველი არსი არის ის, რაც ერთეულის საკუთრებაა და სხვას არ აქვს“ (1038 ბ).

ვფიქრობთ, გადაჭარბებული არ იქნება, თუ დავასკვნით, რომ ბასილი დიდის სწავლებაში წმ. სამების შესახებ, ცნება „ჰიპოსტასის“ შინაარსის დადგენით მოიხსნა დუალიზმი, რომელიც არისტოტელეს ფილოსოფიურ სისტემაში კერძოსა და ზოგადის, ერთისა და სიმრავლის დამოკიდებულებაში არსებობდა და ორი სუბსტანციის აღიარებით იყო გამოწვეული, ანუ დასაბუთდა, რომ რამდენადაც კერძოსა და ზოგადს შორის სხვაობას მხოლოდ ის ნიშნები ქმნის, რომელიც ცალკეული, კონკრეტული საგნის ან პირის საკუთრებას წარმოადგენს, მათ შორის ჰიპოსტასურ, პიროვნულ სხვაობაზე უნდა ვისაუბროთ და არა არსობრივზე (პირველი და მეორე არსი,) რადგან ერთგვაროვანთ არსიც უცილობლად ერთი ექნებათ.

ბიბლიოგრაფია:

ბასილი დიდი. 2015. *ეკნომიოსის წინააღმდეგ*. თარგმნა გ. კოპლატაძემ. საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბილისი: საპატრიარქოს გამომცემლობა.

Giet, Stanislav. 1988. *Basile de Césarée*, Paris

გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. 2016. *ეპიტაფია ბასილი დიდისა*, თარგმნა და შენიშვნები დაურთო გ. კოპლატაძემ, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბილისი: საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა.

Мейендорф, Иоанн. 2001. *Введение в святоотеческое богословие*, Минск.

Migne, Jacques- Paul. 1857. *Patrologia Graeca*, vol.23 . Petit Mont-Rouge: Bibliothecae Cleri Universae.

Флоровский, Г. 1931. *Восточные Отцы IV века*. Париж.

ქურციკიძე, ციალა. შემდგ. 1983. *ბასილი კესარიელის “სწავლათა” ევთვიმე ათონელისეული თარგმანი*. თბილისი: მეცნიერება.

Gvantsa Koplatadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Antique philosophical heritage in the study on Holy Trinity of St. Basil the Great

Key Words: St. Basil the Great, Aristotle, Gregory of Nyssa, Hypostasis, Ousia

In the paper is discussed how St. Basil the Great used the work of Aristotle about substance (ousia) to separate the terms “hypostasis” and “ousia” in his study On the Holy Trinity. With the identification of the term “hypostasis” was cancelled the dualism, that exists in relations between “private” and “general”, “one” and “many” in the works of Aristotle, that was caused by admission of two substances, in other words, it was justified, that since the difference between private and general creates only the signs that belong to the individual, specific subject or person, we should talk about the hypothetical and personal distinction, not the substantial (first and second substance) because the homogeneous objects will have inevitably the same substance.